

<http://physicsweb.org/article/news/6/2/5>

2002/02/06

نامه‌های جدید رازهای زمان جنگ را فاش کردند

امروز بای گانی نیلس بُر [1] در دانمارک، نامه‌های محرمانه‌ی نیلس بُر (فیزیک‌پیشه‌ی دانمارکی) در باره‌ی ملاقات مشهورش با ورنر هایزنبرگ [2] در 1941 را منتشر کرد. هایزنبرگ، آن موقع رئیس برنامه‌ی هسته‌ای آلمان بود. این نامه‌ها پیش‌نویس‌ها بی‌اند خطاب به هایزنبرگ، که بُر نوشت ولی نفرستاد. از این نامه‌ها معلوم می‌شود هایزنبرگ دو سال پیش از آن تاریخ را مشغول کار بر یک بمب اتمی بوده است، و معتقد بوده آلمان جنگ دوم جهانی را خواهد برد. بُر در این نامه‌ها (که در اوایل دهه‌ی 1960 نوشته است) ضمناً می‌گوید ادعای پس از جنگ هایزنبرگ را (که فیزیک‌پیشه‌های آلمان می‌خواستند مانع ساختن بمب اتمی شوند) باور ندارد.

ملاقات زمان جنگ بُر و هایزنبرگ، مدت‌ها است در حاله‌ای از ابهام است. این ملاقات اساس نمایش‌نامه‌ی موفق مایکل فرین [3] به اسم کپنهاگ [4] است. اما تاریخ علم‌پیشه‌گان ی که می‌خواستند ماجرای ملاقات را کشف کنند، مجبور بوده‌اند به مجموعه‌های پس از جنگ هایزنبرگ تکیه کنند (که مبهم و متناقض‌اند) و پاره‌شاهد‌هایی از منابع دست‌دوم. انتشار این یازده مقاله منبع ارزش‌مند ی به این‌ها خواهد داد. ابتدا قرار بود این نامه‌ها در 2012 منتشر شوند، پنجاه سال پس از مرگ بُر. اما خانواده‌ی بُر تصمیم گرفت انتشار نامه‌ها را جلو بیندازد، "تا از سوءتفاهم در باره‌ی محتوای‌شان پرهیز شود." بیش‌تر مناقشه در باره‌ی ادعای هایزنبرگ است، که در کتاب رُبرت یونک [5] به اسم درخشان‌تر از هزار خورشید [6] (منتشر شده در 1958) آمده است. در آن یونک ادعا می‌کند هایزنبرگ نقشه‌ای طرح کرده بود برای جلوگیری از بار آوردن بمب اتمی، بر اساس توافق ی بین فیزیک‌پیشه‌های آلمانی و فیزیک‌پیشه‌های کشورهای متفق. اما در نامه‌های اخیراً منتشر شده، بُر می‌گوید فکر نمی‌کند هایزنبرگ اشاره‌ای به این کرده باشد که

فیزیک‌پیشه‌های آلمانی همه‌ی کوشش‌شان را برای جلوگیری از ساخته‌شدن بمب اتمی خواهند کرد.

در این نامه‌ها، بُر چندین بار تأکید می‌کند که آن ملاقات را به‌خوبی به یاد می‌آورد، و از آن چه هیزن‌پرگ در آن ملاقات گفته یادداشت‌های دقیق‌ی تهیه کرده است، چون موضوع بسیار مهم بوده. بُر می‌گوید هیزن‌پرگ معتقد بوده اگر جنگ با پیروزی آلمان تمام نشود، سرنوشت آن را سلاح‌های اتمی تعیین خواهد کرد. بُر می‌گوید سکوت خودش به خاطر این نبوده که از فهمیدن عملی بودن شکافت بهت‌زده شده بود (این ادعای هیزن‌پرگ است)؛ علت این بوده که بُر نمی‌دانست آلمان روی بمب اتمی کار می‌کند. بُر می‌افزاید تا زمان‌ی که در 1943 به بریتانیا گریخت، نمی‌دانسته متفقین هم روی بمب اتمی کار می‌کنند.

از نامه‌ها ضمناً معلوم می‌شود هیزن‌پرگ به کپنهاگ آمده بود تا به بُر و دیگر فیزیک‌پیشه‌های دانمارکی کمک کند، و به آن‌ها توضیح دهد نظر دانمارکی‌ها نسبت به آلمان نامعقول است. بُر ادعا می‌کند استدلال هیزن‌پرگ این بوده که دانمارکی‌ها باید با آلمانی‌ها هم‌کاری کنند، چون آلمان جنگ را خواهد برد. بُر ضمناً تأکید می‌کند این که خاطره‌ی هیزن‌پرگ از آن ملاقات تار شده است، به خاطر این بوده که امید آلمان به بردن جنگ (که در 1941 کاملاً قوی بود) در اواخر جنگ ضعیف شده بود.

فین آسرود [7] (مدیر بای‌گانی نیلس بُر) هشدار می‌دهد با این نامه‌ها باید با احتیاط رفتار کرد. او می‌گوید: ”همه‌ی این سندها شانزده سال یا بیش‌تر، پس از روی داد مورد نظر نوشته شده‌اند. درست است که این نامه‌ها توجه خاص بُر به بیان خاطره‌اش از روی داد سال 1941 را نشان می‌دهد، اما بیش‌تر این نامه‌ها (اگر نه همه‌ی‌شان) در واکنش به نوشته‌ها یا سؤال‌های دیگران است و بازتابنده‌ی علائق یا فعالیت‌های اصلی بُر در آن زمان نیست.“

- [1] Neils Bohr
- [2] Werner Heisenberg
- [3] Michael Frayn
- [4] Copenhagen
- [5] Robert Jungk
- [6] Brighter than a thousand suns
- [7] Finn Aaserud